

על חוסר שוויון במעמדם של האיש והאישה בנישואיהם

שמעתין – גיליון 45

מתוך מכתב של תלמידה

תוך כדי הוראת פרשת סוטה בבית הספר התיכון נשאלתי על ידי כמה בנות על אודות הקיפוח והאפליה כביכול ביחס לאישה על ידי התורה, שהרי כל פרשת סוטה אינה אלא דרך של ביזוי והענשה לאישה שבגדה בבעלה, ואף אמנם חטאָה חמור ביותר ומגיע לה העונש, אך מדוע זה, אין התורה דנה כך לגבי המקרה ההפוך' כאשר הבעל הוא הבוגד באשתו, ויותר מזה! לגבר מותר לשאת אישה שנייה מעיקר דין תורה, וגם כשאשתו מתנגדת לצעד כזה הפוגע ברגשותיה בצורה נוראה. מצד הדין רשאי האיש לשאת אישה על אשתו, וכן הוא מותר בפנויה מעיקר דין תורה אפילו כשהוא נשוי לאחרת, ואילו האישה אסורה על כל העולם באיסור אשת איש, ומכאן נובע ההבדל ביחס התורה בינו לבינה לגבי מקרה של בגידה. אולם זו גופה הקושיא, מדוע התירה התורה לאיש שישא אישה שנייה, וכן לא אסרה עליו לבוא אל הפנויה, כל עוד הוא נשוי אל אישה אחרת, נושא זה מטריד מאוד את בנות כיתתי, מתוך שחלקן אולי למודות ניסיונות מרים בבתיהן בנושא שכזה.

תשובה למורה

השאלה שהעלית, לפני על דבר חוסר השוויון שבין האיש לבין האישה בחיי הנישואין טעונה תשובה מקיפה ביותר. זאת איננה שאלה בודדת אחת, אלא שאלה הקשורה בצרור שאלות אחדות מרובות על אודות מעמדם של האיש והאישה בחברה, שאורת חיים שלה מונחה על פי התורה, אני מסופק אם יעלה בידי למצות נושא זה במסגרת של מכתב בודד, אני מביע את תמיהתי שנושא זה אינו עולה על סדר יומן של כל חברותיך בכל בית ספר לבנות, בכל הזדמנות, בכל כיתה, בכל עת ובכל שעה. אין זאת אלא שכל בת המרגישה את עצמה נטועה ומושרשת בתוך אורח חיים דתי, מקבלת את השוני שבמעמדם של האיש ושל האישה, כנתון שאין לערער אחריו במסגרת זו של אורח חיים דתי. כי כל מי שמעלה ספקות על מדת הצדק שבשוני זה, כבר אמרה לעצמה, שהיא אינה מוכנה להישאר מעוגנת באורח חיים כזה, ולא דווקא בגלל "חוסר שוויון" במעמד האישה, אלא גם בגלל חוסר ההגיון שבדיני שבת המוזרים, ובגלל דיני מאכלות האסורות המכבידים, ועל הכל בגלל הכבלים הלוחצים של דיני הצניעות, לא חוסר ההגיון מטריד. מה שמטריד הוא, מדוע אני חייבת להיות כבולה במסגרת של אורח חיים מגביל ומרסן, שמטיל עלי דרישה תקיפה לוותר על מנעמי החיים, שאחרות נהנות מהם במלוא חופניים. אלא שבכתך, את נתקלת לא בניסוח האמיתי של הלבטים האלה, כי אם בניסוח מטעה המעלה היבט אינטלקטואלי שבמסגרת היחסים החברתיים הקיימים בינך כמורה לבינך כתלמידות נראה מכובד יותר,

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

יפה יותר לשאול "מהו הצדק בדרישות התורה", מאשר לשאול, מדוע עלי לדרוש מעצמי יותר, מאשר דורשות מעצמן כל בנות גילי ובנות מעמדי האחרות שפרקו מעל עצמן עול תורה ומצוות, והנה האחרות נראות מאושרות יותר, ואני מתוך שמירה על אורת חיים דתי מוותרת על "אושר", בלי שאדע למה ועל מה.

אם הניתוח הזה ייראה בעיניך, נצטרך מקודם לנסח לעצמנו וכלפי עצמנו את השאלה הזאת, מה מביא אותנו לנהל אורח חיים דתי, איך נכנסנו לתוך מסגרת זו, ומדוע אנו נשארים בה. אחרי כן נבהיר לעצמנו, מה תשובה ניתן למי שישאל אותנו על כך באשר לעצמנו, היינו למה אנחנו חיים כיהודים דתיים, ומה תשובה ניתן למי שישאל אותנו על עצמו, היינו למה עליו לחיות כיהודי דתי, למשל מה יוכל לפי הבנתנו לחייב את קיסנינג'ר או את אבא אבן ויצחק רבין וכדו' לכך.

אני אנסה לנסח נקודות מוצא שונות (שאחדות מהן אולי סותרות זו את זו).

א.

אני מאמין באמת התורה. ה' ברא את העולם. הוא הוציא אותנו ממצרים, הוא כרת אתנו ברית, שברצוננו הסכמנו לה, והברית הזאת היא המחייבת אותנו תורתו.

ב.

קיום התורה מבטיח את נצחיותה של האומה. קיום האומה במשך אלפיים שנות הגלות נתאפשר רק על ידי קיום התורה, וכל קבוצה שניתקה את עצמה מקיום התורה, סופה שאבדה מן העולם. כך אבדו עשרת השבטים באשור, לפי המסופר בתנ"ך, וכך אבדו אחרי כן צדוקים, אסיים, נוצרים, קראים, אנוסים, פרנקיסטים, ואנשי שבתי צבי ועוד.

ג.

קיום התורה מבטיח אושר לאדם בעולם הבא גן עדן ותחיית המתים (וכל מי שעובר על התורה ייענש!), וכן מבטיח קיום התורה גם אושר בעולם הזה. ואף על פי שיש בעולם הזה גם התופעה הבולטת לעין של הצדיק שרע לו, ושל הרשע שטוב לו, זה בכל זאת נכון בכללותו, (גם במישור של היחסים החברתיים בכל מדינה מזדקרת תופעה זו, לא כל גנב נתפס מיד, ולא כל פושע נענש מיד, אך סוף הגנב לתלייה).

ד.

ובסוף כמובן אנו גם טוענים שאותו אורח חיים שהתורה קובעת, הוא גם הצודק ביותר, והבריא ביותר, והמתאים ביותר. לטבעו של האדם, של הפרט ושל הכלל, אורח חיים זה

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

כבר עמד בניסיון והוכיח את עצמו בכל התמורות החברתיות, התרבותיות, הכלכליות והמדיניות במשך למעלה משלשת אלפי שנות ההיסטוריה שלנו. וכנגד זה קל להיווכח שבני אדם שאינם חיים בהתאם לתורה (אומות אחרות) משנים את חוקיהם ואת מנהגיהם ואת כל אורח החיים שלהם עם כל תמורה, חדשים לבקרים, ואילו חוק התורה יציב עד שאין לו צורך להתיישר לפי מסיבות שהשתנו.

ועכשיו לנושא מיוחד זה של מעמד האיש והאישה בתוך אורח החיים של התורה, יש להבדיל בין העבירה לשמים, לבין הפגיעה החברתית שאישה נואפת פוגעת בבעלה, וכן גם הפגיעה החברתית שפוגע האיש באשתו כשהוא בוגד בה והולך אל אישה אחרת, אדבר מקודם על העבירה לשמים. אשת איש שנאפה נענשת (אבל גם האיש הנואף אתה נענש באותו עונש כמוה!) לא מפני שחטאה לבעלה, אלא מפני שחטאה לקדושתה, האישה מתקדשת בנישואיה ואין האיש מתקדש. האישה שונה מן האיש. היא שונה בגופה (יש לה וסת נדה, ובכך יש לה טומאת הנדה וגם ההתעלות של קדושת טהרתה; היא יולדת, ובכך היא סובלת ייסורי לידה, אך בכך היא גם אם כל חי), והיא גם שונה בנפשה (היא רחמנית, אוהבת, מתמסרת יותר, ועוד). האם תהיה האישה מסוגלת להינשא לשני בעלים בעת ובעונה אחת? לא, לא מבחינה גופנית ועוד פחות מזה מבחינה נפשית. כי האישה כשתהיה לאיש, היא שלימה אתו, ומשלימה אתו הרבה יותר מכדי שתוכל להינתק ממנו, היא כנה יותר ואמיתית יותר ומסורה יותר גם בגופה וגם בנפשה, וכשתהיה לאחר היא נשברת גם בגופה וגם בנפשה, יתהווה בתוכה כעין "שפך דם" רוחני, שיפריש לתוכה מוגלה ורעל ויגרום להרס נפשה, ועל זה היא נענשת, שרצחה את עצמה, וגם מי שבא אליה נענש איתה על שהוא רצח אותה במעשה (ראי מסכת סוטה פרק ה' משנה א).

ומפני שהאיש שונה בגופו מן האישה, ומפני שהוא שונה בנפשו ממנה, הוא מסוגל להיות נשוי לשתי נשים בבת אחת, כי הוא שטחי ממנה בהרבה, גם בשעה שהוא דבק בה, וגם בשעה שהוא מנתק עצמו ממנה. זוהי חולשתו של האיש ולא יתרונו, הוא אינו מסוגל לקבל אותה בשלמות, ולכן אינו מתמלא ממנה, ולכן הוא גם יכול לבוא אל אחרת מבלי שייפגם על ידי זה הקשר הגופני והנפשי שלו אל הראשונה. וזה יתרונה של האישה ולא חולשתה שהיא מקבלת את בעלה בשלמות מוחלטת, ולכן היא מתמלאת ממנו, עד שאינה יכולה להיות דבקה בו, ובה בשעה להיות דבקה גם במישהו נוסה. וכך היא גדולה יותר ושלמה יותר והחלטית יותר, נמצא שראייה זו שהתורה רואה את האישה ומעמד משפטי זה, שהתורה העניקה לה, אינה ראייה של קיפוח, אלא ראייה של חשיבות יתר ושל קדושה וכבוד, שצריך לעורר הרגשה של מעלה יתירה.

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

וכעת לצד החברתי של הבעיה, מדוע רשאי האיש "מדין תורה" לשאת אישה שנייה, שלא בהסכמת אשתו הראשונה? וכן מדוע מותר לו לקחת פילגש שלא בהסכמת אשתו, או מדוע מותר הוא אפילו בפנויה "מעיקר דין תורה".

מה זה "מדין תורה"? האם הכוונה היא לומר, שאין בזה עבירה על דין תורה כלשהו, הוא לוקח אישה שנייה שלא בהסכמת אשתו הראשונה? אם כן, עלי לומר בהדגשה יתירה שזה שקר גמור! אישה שנישאה לבעלה מתוך ההנחה שהיא תהיה אשתו היחידה, אינה חייבת לסבול שייקח עליה אישה שנייה, ואיש שנשא את אשתו מתוך ההנחה שהיא תהיה אשתו היחידה, אסור לו לקחת אישה שנייה שלא בהסכמתה, וזהו דין תורה במוחלט. ואם נישאה לו האישה מתוך ידיעה ומתוך הסכמה שייקח אישה נוספת, מה לה כי תתלונן כנגדו, ומי אומר שמותר לו לקחת פילגש? ואם פילגש מותרת בכלל להדיוט, לא תהיה מותרת לו כי אם בהסכמתה הגמורה. ואילו לבוא אל אישה פנויה, זוהי בודאי עבירה פלילית כבדה, ואין לאשתו רשות להסכים לזה, גם כשהיא מרוצה, והוא אינו רשאי לעשות כך גם כשהיא מסכימה, ובוודאי לא כשאינה מסכימה (ויקרא כ"ט, י"ט).

ואם תגידי, והלא התנ"ך מלא סיפורים מגדולי האומה וגיבוריה שנשאו יותר מאישה אחת! ובכן, הם חיו במסגרת חברתית כזו, שבה כל אישה הנישאת לבעל יודעת מראש על כך, ומתרצה לזאת מתוך שתיקה של הסכמה, ועל מנת כן היא נישאת. הסדר חברתי זה נבע מתוך מציאות של קיום מלחמות, שנסתיימו בהרג רב על שדה קטל, ולפעמים היה בהיקף הקטל כדי לסכן את קיום כל האומה. מצב זה היה קיים גם הוא כמסגרת חברתית מקובלת בכל העמים. אם נהרגו בקרב חמש מאות אלף איש ביום אחד (דברי הימים ב', י"ג, י"ז), או מאה ועשרים אלף ביום אחד (דברי הימים ב', כ"א, ו'), ונשארו נשות ההרוגים אלמנות צעירות, לא נשארה לחברה ברירה אלא ליצור מסגרת חיים כזאת שבה כל אישה יודעת, שעליה להסכים שבעלה יכניס לביתו אישה שנייה, שפקד אותה אסון האלמנות, כשם שהיא גם תרצה שאם תפקוד האלמנות אותה, שיאפשר לה להבנות על ידי נישואין כאישה שנייה בצלה של הראשונה שקדמה לה. והרי משל למה הדבר דומה? למי שהיה בן יחיד להוריו למשך שש שנים, וכעת עומדים הוריו ללדת לתוך ביתם בן נוסף, ובודאי לא ירצה הבן הראשון מטעמים אנוכיים להסכים לכך, אך אנו נאמר לו, אילו בזמן לידתך נתחייבו הורייך כלפיך שלא להכניס ילד נוסף לביתם על ידך, שלא לקפח את יחידותך, כי אז היה הדין אתך למנוע מהם שלא יקפחו אותך. (ראי לעניין משל זה בראשית ט', כ"ה רש"י, ובראשית ל"ה, כ"ב רמב"ן). אבל כשלא נתחייבו על כך, והיה ברור שהם יהיו רשאים ללדת, מבלי להבטיח לך שלא תתקפח במעמדך, אין לך זכות להתריע על כך.

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

ואחרי כל זאת מדגיש התנ"ך בכל כך הרבה סיפורים, שלא ייתכן כלל, שיעשה אדם דין לעצמו להצר צעדיה של אשתו, ולא יביא לה צרה אלא בהסכמתה המפורשת ובעידודה, וכל זמן שלא יצאה היזמה ממנה לא נעשה כזאת בישראל, (יוצא מכלל זה הם רק המלכים שדבר זה נחשב להם כפי הנראה מכבוד; המלוכה ומתפארתה, להרבות למלך יותר מאישה אחת, וכל נערה שנישאת למלך יחשב לה ולמשפחתה לכבוד רב, ויודעת היא שעליה להתחלק בכבוד זה עם חברותיה ועם משפחות אחרות), אברהם אבינו אינו נושא אישה שנייה, אלא שרה היא שמביאה לו את שפחתה, והיא גם מגרשת שפחה זו מביתה, כשזו מתחפצת כנגדה ומתנשאת עליה, ולאה בערמה נישאת ליעקב, והיא בעצמה שותפת לאביה בערמה זו, ובודאי ברור לה שלא יותר. יעקב על רחל המאורסת לו והאהובה לו, ועל מנת כן נישאה לו לאה, ורק מתוך רחבת לב יתירה וענוה ואהבת אחות, נכנעת רחל לערמתה זו של לאה אחותה, ואינה תובעת זכותה לגרש את לאה מביתה. ואף על פי כן נותן יעקב את דעתו הוא לגרשה מיד, אלא שהי נתן לה הריון (רמב"ן בראשית כ"ט, ל), וכן הכניסו לאה ורחל שתיהן את שפחותיהן ליעקב (בראשית, רש"י לפרק ל', א'-ג), ובודאי גם אצל חנה ופנינה כך היה, שמנה העקרה הביאה את פנינה לבעלה שתלד לו ילדים. אך נת, יצחק, יוסף, משה, אהרן, אלעזר, פנחס, יהושע, וכל הנביאים, לא מצאנו להם אף אחד שייקח לו שתי נשים. וגם חכמי המשנה והתלמוד כך נהגו אחריהם, אלא שלא נאסר הדבר במפורש. מפני שגלגולי החיים הם רבי תהפוכות, והרבה פעמים נוצרות מסיבות המחייבות קשרי משפחה כאלה, נתאר לעצמנו אישה בת שלושים שילדה לבעלה חמישה עשר ילדים. הגדול בן חמש עשרה, והקטן בן חודשיים, וכעת נפלה האישה ותהיה רתוקה למיטתה למשך שנים ולא תוכל להיות לא אישה לבעלה ולא אם לילדיה, האם לא יכניס לתוך ביתו את שכנתו האלמנה בת החמישים ש"תטפל" באשתו האהובה ובילדיה? ואיך תוכל להישאר בביתו ביום ובלילה, אם לא ישא אותה בחופה וקידושין? במה הוא מקפח בזה את אשתו ואת ילדיה כשהוא נושאה, והלא זו כבר אינה בת בנים?

ואף על פי שהדברים הם ברורים וחד משמעיים, ומעולם לא היה נהוג בישראל שייקח לו אדם יותר מאישה אחת, שלא מתוך הכרח ושעת הדחק, או צורך שעת חירום לאומית כפי שנאמר למעלה, עמו כנראה מנהג זה להשתנות מתוך לחץ השמדות המרובים "והחזיקו שבע נשים באיש אחד לאמור, לחמנו נאכל ושמלתנו נלבש, רק יקרא שמך עלינו" (ישעיהו ד', א'). אז הכירו חכמי ישראל בסכנה, שעלול מנהג ריבוי נשים להפך לחזון נפרץ, והדבר יפגום בקדושת המשפחה ובטהרתה, ואז קם רבנו גרשום מאור הגולה ותיקן, שבשום אופן לא מתוך הכרח, ולא מתוך שעת הדחק, לא יקח אדם אישה שנייה על אשתו, והקב"ה ירפא פרצות עמו ישראל ממקום אחר. ובני עדות המזרח לא קיבלו תקנה זו, אלא נהגו שאם תתיר לו אשתו הראשונה להכניס אישה שניה אל ביתו, יעשה. וכך נכתב במפורש בכתובתה בנוסח של בני עדות המזרח, לא יקח אישה שנייה אלא בהסכמתה המפורשת של

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

הראשונה, ובנוסח כתובה של בני אשכנז כתוב, שלא יקח אישה שנייה כתקנת רבנו גרשום מאור הגולה, וכך מנהג ישראל עד היום הזה, שרק בשעת הדחק גדולה ביותר יבקש ממנה הסכמה זו, אך מי שמפתה ומשדל את אשתו, שתסכים לו שלא מתוך הכרח גדול, הריהו "נבל ברשות התורה", ואם יעשה שלא מתוך שידול ופיתוי כנגד דעתה של אשתו, הריהו על כל פנים נבל, ושלא ברשות התורה.